

18.23x26.62	1/3	עמוד 37	קשר עין	30/12/2025	96437708-4
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

הגימנסיה העברית הרצליה: ללמוד בעברית גם בתיכון :

ד"ר נטע דן | האקדמיה ללשון העברית

הגימנסיה העברית הרצליה: ללמוד בעברית גם בתיכון

גימנסיה הרצליה, 1921-1923.
צילום: פרנק סחולטן, באדיבות
ארכיון אוניברסיטת לידן

את ההקמה של גימנסיה עברית בארץ ישראל גם באמצעות פנייה ליהודי אירופה. הוחלט שהגימנסיה תקום ביפו, ושד"ר יהודה מטמון־כהן יעמוד בראשה.

בערב סוכות תרס"ו הדביק מטמון־כהן מודעות בכתב יד בבתי הכנסת ביפו, ובהן בישר על פתיחת הגימנסיה והזמין הורים לרשום את ילדיהם למוסד:

כל הרוצה לתת לילדיו חנוך הגון, כלליעברי, באופן היותר רצוי ישלחם לבית־ספר כזה. בו ילמדו מפי מורים מומחים, כל

החינוך העברי בארץ בתחילת המאה העשרים והקמת הגימנסיה העברית

מסודות חינוך עבריים ראשונים הוקמו בארץ ישראל בסוף המאה התשע עשרה, אך עד להקמת הגימנסיה העברית לא היה בארץ בית ספר עברי שבו יכלו התלמידים להשלים שנים עשרה שנות לימוד. בשנת תרס"ד (1904) הגיעו בן ציון מוסינזון וחיים בוגרשוב לארץ כדי לבדוק את האפשרות לפתוח בית ספר תיכון עברי, ובמקביל נעשו ניסיונות לקדם

הגימנסיה העברית הרצליה הייתה בית הספר התיכון העברי הראשון בארץ ובעולם.

בגימנסיה גובשו ערכי חינוך והוראה לנוער העברי בארץ ישראל, נכתבו ספרי

לימוד במגוון מקצועות, חודשו מונחים עבריים בתחומים שונים ונוצרה תרבות

עברית־ציונית תוססת, שהשפיעה על התפתחות העיר תל אביב

96437711-8	30/12/2025	קשר עין	עמוד 38	2/3	19.35x27.16
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

הגימנסיה העברית הרצליה: ללמוד בעברית גם בתיכון :

שיתרום שמונים אלף פרנק למען הקמת מבנה לגימנסיה, בתנאי שהמוסד יישא את שמו של בנימין זאב הרצל. נוסף לתרומתו גויסו סכומים ממוסדות ציוניים, והגימנסיה הפכה להיות בת חסותה של התנועה הציונית כולה.

ביום י' באב תרס"ט הונחה אבן הפינה לבניין. בנאום הפתיחה קבע חבר ההנהלה שינקין:

עתה אנו בונים ב"ס שבו ימצאו מקלט בטוח לנשמתם הלאומית מאות ילדים, שיבאו מכל קצות הגולה, כדי להכות שורש עמוק בארץ אבות. ("הצבי", 9091.7.03, עמ' 2)

בראשית תרע"א עברו הלימודים לבנין החדש, ומאז נקרא המוסד "הגימנסיה העברית הרצליה". בנין הגימנסיה הרם התנשא בין בתיה הקטנים של תל אביב והיה מקור לגאווה ולתחושת הישג והתקדמות.

בשנים תרס"ח-תרע"ד צמחה הגימנסיה והפכה למוסד חינוכי שוקק, שבו התחנכו מאות תלמידים ולימדו עשרות מורים. הגימנסיה קיבלה רישיון מן הממשלה הטורקית והייתה למוסד עות'מני, שבוגריו יכולים להתקבל לאוניברסיטאות בעולם. בקיץ תרע"ג (1913) סיימו את חוק לימודיהם עשרים ושלושה בוגרי המחזור הראשון. טקס הסיום היה חג לארץ כולה, והשתתפו בו תלמידי כל המחלקות והוריהם, מורי הגימנסיה, נציגי המוסדות הציבוריים הציוניים ונציגי הממשלה.

חידוש מונחים וכתובת ספרי לימוד

המחסור במונחים מקצועיים עבריים, בעיקר במקצועות הריאליים, הציב בפני המורים קושי גדול. גם ספרי לימוד עבריים היו חסרים

אחד למקצוע שלו, מלבד הלימודים היקרים ללב כל איש עברי גם את הידיעות והשפות הנלמדות בכל גמזיה [=גימנסיה] באירופא ובאמריקה.

בסוף תשרי תרס"ו (1905) פתחו מטמון-כהן ורעייתו פניה את הגימנסיה כבית ספר פרטי. המוסד נפתח בבית המשפחה בדירה בת ארבעה חדרים בסמטה צרה ביפו. בתחילה נרשמו לגימנסיה שבעה עשר תלמידים בלבד, ולימדו בה שלושה מורים. הגימנסיה הייתה מבוססת על הדגם של מוסדות החינוך התיכוניים באירופה וכללה ארבע מכינות (היום: כיתות א' עד ד') ושמונה מחלקות (היום: כיתות ה' עד י"ב). חלוקה זו שינתה את מבנה החינוך בארץ, שהיה מבוסס עד אז על מוסדות יסודיים בלבד. בעזרת הורי התלמידים ואנשי ציבור הוקמה "אגודת הגימנסיה העברית בארץ-ישראל", והיא קיבלה לרשותה ולבעלותה את הגימנסיה.

השנים הראשונות

עד סוף שנת הלימודים תרס"ו הגיע מספר התלמידים ל-47. בשל הגידול במספר התלמידים שכרה משפחת מטמון-כהן דירה משלה ולסגל הצטרפו מורים חדשים. בשנת תרס"ז (1906) נסע שינקין לרוסיה כדי לבשר על קיום הגימנסיה העברית ביפו, ואכן בשנים הבאות עלו לארץ מאות צעירים - לבד או עם משפחותיהם - כדי ללמוד בגימנסיה.

שינקין ובוגרשוב נשלחו אל הקונגרס הציוני השמיני ותיארו את הצורך להשיג אמצעים כדי לבנות לגימנסיה בניין. השופט היהודי הציוני יעקב מוזר מן העיירה האנגלית פֶּרְדְּפֹּרְד הודיע

טיול הגימנסיה לירושלים, חצר בית ספר בצלאל, פסח תרע"ג (1913). יושב במרכז מנהל בצלאל בוריס שץ (מזוקן). באדיבות הארכיון העירוני תל אביב-יפו

18.17x26.05	3/3	עמוד 39	קשר עין	30/12/2025	96437709-5
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

הגימנסיה העברית הרצליה: ללמוד בעברית גם בתיכון :

הגימנסיה העברית, 1907-1909. בתצלום מופנים דגל כחול לבן ודגל טורקיה. במרכז השורה הרביעית מלמעלה יושב ד"ר מטמון כהן (חובש תרבוש), מימינו רעייתו פניה מטמון כהן ומשמאלו ד"ר בוגרשוב. בוריס שץ מייסד בצלאל יושב ראשון מימין באותה השורה. באדיבות הארכיון לחינוך יהודי בישראל ובגולה ע"ש אביעזר ילין

השפה העברית והנחלתה. בתרע"ג (1913) היו מן הראשונים שנאבקו בהחלטה של חברת "עזרה" לקיים את הלימודים בטכניקום (הטכניון) בגרמנית, במאבק שנודע לימים בכינוי "מלחמת השפות". במכתבם אל הוועד המנהל של הטכניקום דרשו ששפת הלימודים בטכניקום תהיה עברית:

אנו התלמידים הגומרים את חק למודנו בבתי הספר הבינונים [=התיכונים] בא"י והעומדים על מפתן ב"ס גבוה - מביעים בזה את מחאתנו העזה המתפרצת מלבנו נגד אלה המעיזים לפרוץ פרץ בשפה העברית בארצנו והמערערים בזה את יסוד תרבותנו הצעירה - פרי עבודה לאומית ענקית. שום שפה בעולם לא תוכל למלא את מקומה של העברית בעולם מחשבותינו וידיעותינו!

זאת ועוד, ב־1923 הקימו בוגרי הגימנסיה את "גדוד מגיני השפה העברית", שפעל במשך כעשור למען הנחלת העברית במרחב הפרטי והציבורי.

ייסוד הגימנסיה היה שלב חשוב בהתפתחות מערכת החינוך העברית, ובעקבותיה הוקמו תיכונים עבריים נוספים. מוריה הנחושים הוכיחו שאפשר ללמד בעברית את כל המקצועות, ובוגריה פעלו למען פיתוח השפה והתרבות העברית.

ברוב המקצועות. מטמון כהן חידש שמות עבריים לצמחים לצורך ההוראה, ולימים כתב על אתגר המינוח בתחום הטבע:

לרב הצמחים בארץ לא היו כלל שמות בספרותנו, ולכולם שמות כפולים: שמות עממיים, השונים מארץ לארץ, ושמות רומיים. את השמות הללו עליך לתרגם לעברית או להמציא להם שמות מתאימים. [...] לשם זה צריך אתה לעמל ולחפש עד יציאת נשמה, לקרא דפים שלמים של משפטים בסורית ובארמית, ביונית ורומית ולפעמים גם באטופית [=אתיופית]... האם זוהי עבודה בשביל מורה, העסוק רב שעות היום בהוראה ובחקוץ, בהכנות, בתקון מחברות, בטיולים ובישיבות פדגוגיות וכו' (בתוך: ספורה של הגימנסיה "הרצליה", בעריכת ברוך בן יהודה, תל אביב תש"ל, עמ' 92)

ד"ר אברהם ברוך (רוזנטליין) יצר סגנון עברי להוראת פיזיקה ומתמטיקה וחידש מאות מונחים. לצורך עבודת ההוראה הוציא לאור את ספרי הלימוד הראשונים בעברית לפיזיקה ולענפי המתמטיקה. מאיר ויניק לימד בגימנסיה כימיה והתמסר אף הוא ליצירת מונחים עבריים. גם צבי נשרי, שלימד בגימנסיה התעמלות, חידש עשרות מונחים.

תלמידי הגימנסיה והשפה העברית

תלמידי הגימנסיה הרצליה פעלו באפיקים שונים למען קידום